

Kirkevig gav den store gevinst som sommerhusby

Gårdejer Hans Hansen investerede alle sine midler, da han tørlagde Kirkevig i 1868. Han gjorde det for egen regning, men kuldsejlede.

Projektet blev langt dyrere end forventet, og det kom til at koste gården og alt, hvad han ellers ejede. To år senere havde Hansen forladt Askø, og ifølge overleveringerne endte han sine dage i dybeste armod på fattiggården i Bandholm.

Hans Hansen var fynbo, født 1807 i Skårup sogn, nord for Svendborg. Han stod til søs og blev skipper, men giftede sig i 1837 og gik i land på Askø. Gården med den nuværende adresse Konemadvej 38 tilhørte ham, og fra 1845 oplyste Hans Hansen sit erhverv som »gårdmand og købmand«. Dengang havde Askø 170 indbyggere; i dag er der blot 43 fastboende tilbage.

Interessen for at tørlægge Kirkevig har Hans Hansen næppe været ene

om. Store oversvømmelser i 1852 og 1855 har uden tvivl forstærket ønsket om kystsikring på den lavtliggende ø, hvis arkiver rummer talrige beklagelser fra Askøboerne over fortidens usikre forhold. Intet steds ligger Askø højere end fire meter over daglig vande.

Når man betragter datidens Askø-kort, springer det straks i øjnene, hvor besværlig og usikker kontakten til øens sydøstlige hjørne må have været på grund af Kirkevig, der strakte sig helt op til foden af kirken. Oprindeligt har Kirkevig haft et mere eller mindre permanent udløb i nordøst, så Østerhoved periodevis har været isoleret som en ø for sig selv eller kun forbundet med resten af Askø ved en smal tange.

Læg dertil, at vanddybden i Kirkevig var nærmere en halv end en hel meter. Udsigten til med lethed at landvinde 69 hektar havbund har været fri-

stende, da så stort et areal ville betyde en ganske stor økonomisk gevinst for den heldige.

Allerede i 1850'erne havde Hans Hansen sat gang i projektet, men den kongelige koncession på 137 tønder land (75,5 hektar) fik han først i 1868, hvorefter vigen kunne lukkes af med en dæmning og en sluse. Til gengæld undervurderede Hans Hansen udgifterne og overvurderede indtjeningen på det nye land. Den salte havbund skulle først udvaskes af regn og sne, før den kunne give en god græsafgrøde, men da den tid oprandt, var Hans Hansen for længst gået fallit og flyttet fra øen.

Trods stormflod fastholdes dæmningen

Fallitboet blev delt mellem fire bønder på Askø, der havde jord ned til

Kirkevig

Inddæmning og tørlægning af 75,5 hektar lavvandet havvig ved Askø fra 1868.

Askø på 282 hektar er beliggende i Smålandsfarvandet, fire kilometer nord for Bandholm. Naboøen Lilleø på 86 hektar blev forbundet med Askø ved en dæmning i 1914-16.

Kirkevig Inddæmning blev intensiveret fra 1931 med en vindmølle, der trak en vandsnegl. Møllen blev erstattet efter 1946 af elmotor, og i 1960 af en dieseldrevet pumpe i et statsstøttet landvindingsprojekt til 3,5 mio. kr. (2012-værdi).

Næsten halvdelen (33 hektar) af det inddæmmede areal blev solgt fra allerede i 1966 og udstykket til ca. 261 sommerhusgrunde.

Der er 43 fastboende og heraf tre fuldtidslandmænd på øen (2012).

Kortene er fra 1820, 1889 og 1996.

Lolland Kommune.

Koordinater: 6085614, 659952.

Hans Hansens gamle gård på Konemadevej står endnu, men da landvindingsmanden forlod Askø efter sin personlige fallit sidst i 1860'erne, forsvandt han ud af historien. Foto: Sally Møller Hansen, 2013.

inddæmningen, men også de fik deres sag for, da århundredets værste stormflod ramte øen i november 1872.

Uvejret splittede det hele ad på ingen tid, og beboerne måtte søge tilflugt på hølofter og i kirketårnet, mens vandmasserne nærmest spaltede Askø i to. Da øens højeste punkt lå blot fire meter over havets overflade, må oversvømmelsen have været noget nær total.

Havvandet saltforgiftede alle marker, så der næsten intet kunne gro i adskillige år frem. Reelt herskede der hungersnød efter den store stormflod, og Askø-beboerne sendte et bønsskrift til Christian IX om at slippe for at betale skat i en årrække. Kongen sagde ja.

Imidlertid tog stormfloden ikke initiativet fra Askø-bønderne. Dæmningen blev repareret og forstærket, men stadig kun med en passiv højvands-sluse til at slippe af med vandet. Ejerkredsen blev udvidet, og efter nogle år kunne man atter udnytte de frodige græsgange i inddæmningen.

I 1914 blev Lilleø og Askø forbundet med en 750 meter lang vejdæmning, der kostede 35.000 kr. i anlæg (1,99 mio. kr. i 2012-værdi). Dæmningens ender blev opbygget af jordvolde med stenglacis, mens den midterste del måtte anlægges med nedrammede pæle i havbunden og store stenblokke som fyld. I de følgende årtier var den ujævne dæmning alt andet end behagelig og farefri at færdes på i storm og svær sø, men efterhånden blev den udjævnet så meget, at den var til at køre på.

Fra tid til anden fremkom der også planer om en total tørlægning af hele vandarealet mellem de to øer. Det kunne klares med en dæmning fra Sundsøre på Askø til Svaleklint på Lilleø og en anden dæmning fra nord for Askø by til Draget på Lilleø, men det blev ved snakken.

I 1931 tog lodsejerne det næste store skridt mod en egentlig kultivering af Kirkevig. Allerede i 1925 var der blevet høstet første gang i inddæmningen, men der skulle en bedre

og mere effektiv dræning til. Slusen blev derfor lukket og erstattet af en stor vindmølle, der kunne pumpe vigen tør for vand gennem et nyanlagt kanalsystem med tilstødende åbne render. Det muliggjorde også dræning af de tilstødende jorder, der fik afløb til disse render. Snart efter var de første parceller i den vestlige side af Kirkevig under regulær dyrkning.

Det gav blod på tanden, men havet skulle atter vise tænder, før lodsejerne skred til fornyet handling.

Man kan ane den hvide Askø kirke med rødt tegltag ude fra dæmningen, selvom afstanden er 1000 meter. Kirken er viet til sømændenes skytshelgen Sct. Nicolaus, og før 1868 strakte Smålandsfarvands salte vande sig helt op til den lave kirkebakke. I dag er det bølgende hvedemarker, der dækker Kirkevig.

Hele vejen fra havnen og ud til dæmningen er der et lavt fløjdig, mens selve dæmningen står stejlt og markant på tværs af Kirkevig. Det er muligt at gå hele vejen ud til Østerhoved langs vandkanten.

Statsstøtte søges

I november 1945 var det nær gået galt igen, da en ny stormflod ramte Askø.

Selve den 800 meter lange Kirkevig-dæmning mod syd klarede sig, men med en del udvaskning af jorden over stenglaciset, der også sank noget sammen. Derimod blev diget mod nordøst så hårdt angrebet, at det ikke har været langt fra et regulært digebrud.

Bønderne på Askø tog kontakt til Hedeselskabet for at få hjælp, og selskabet kontaktede Landbrugsministeriet. I oktober 1946 ankom to mand fra Statens Landvindingsudvalg for at se på sagen med henblik på tilskud.

Inden mødet gik i gang i Askø Forsamlingshus, besigtigede man Kirkevigen for ved selvsyn at konstatere, hvor galt det stod til. Her er en lille situationsrapport fra mødereferatet:

»Ved besigtigelsen var vindmotoren i gang og vandet strømmede rask til pumpen, ligesom man kunne se, at vandstanden var blevet sænket en del i det sidste døgn. Hist og her stod der små oversvømmelser i engene, og for store områder var vandet oppe i græsset; men det oplystes, at betydelige arealer for nylig har været oversvømmet. En del af det interesserede areal er dyrket«.

I mødet deltog – udover repræsentanterne for Statens Landvindingsudvalg – ni ud af de elleve lodsejere med jord i inddæmningen samt sog-

nerådsformanden, et amtsrådsmedlem, Hedeselskabets ingeniør og en repræsentant for Grundforbedringsudvalget for Maribo Amtsrådkreds.

Hedeselskabet fik ordet for at fremlægge sit forslag til et forbedringsprojekt. Udover en forstærkning af dæmningen og fløjdigerne var en forøgelse af afvandingen det helt centrale. Den eksisterende vindmotor skulle tages ned, hvorefter en ny pumpestation ville blive opført med en dieseldrevne motor, der kunne yde 50 procent mere. Kanalsystemet behøvede ingen forbedringer, hvorimod pumpebassinet bag dæmningen skulle uddybes.

Lodsejerne på i alt 107 hektar ville få gavn af forbedringerne, som de

Gårdejer Reinhold Nielsen havde heldet med sig, da han uden videre fik lov at udstykke sin jord i den statsfinansierede inddæmning. Andre steder i landet krævede Landbrugsministeriet statsstøtten tilbagebetalt, hvis jorden alligevel ikke skulle anvendes til landbrug. Artiklen er fra Lollands-Posten 2009.

derfor skulle bidrage økonomisk til, men først efter at staten havde ydet sin kontante støtte med to tredjedele af overslagsprisen på 156.000 kr. (3,2 mio. kr. i 2012-værdi). Sådan mente Hedeselskabets ingeniør, det kunne ordnes.

Men så nemt skulle det ikke blive.

For det første kunne der ikke godkendes landvindingssager med to tredjedele i tilskud, fastslog den ene repræsentant for Statens Landvindingsudvalg. Man måtte »for tiden« indstille sig på en lavere tilskudsprocent.

Værre var det, at selv godkendte landvindingssager blot blev parkeret på en såkaldt »beredskabsliste«, hvor de måtte afvente stigende arbejdsløshed, før de kunne sættes i gang. Landvindingsloven, der rummede de gunstige støttemuligheder, var en beskæftigelseslov, og den blev kun aktiveret ved stigende ledighed. Og i 1946 var besættelsestidens fulde beskæftigelse stadig fremherskende.

Mødet sluttede med en konstatering af nærmest 100 procent tilslutning til projektet fra lodsejerne.

I de følgende måneder lod man Hedeselskabet fortsætte arbejdet med at ændre og tilpasse projektforslaget, som i maj 1947 blev indstillet af Statens Landvindingsudvalg til udførelse med et tilskud på 55 procent.

I februar 1948 meddelte Landbrugsministeriet gårdejer Peter Nielsen på Askø, der var formand for pumpe- laget, at ministeriet havde optaget

32
UGE 19/2009 • LOLLANDS-POSTEN

BOLIG

Ferieparadiset på den lille, lune og lysegrønne Sydhavnsø

Askø - den lille flade ø i Smaalandsøen, hvor det højeste punkt ligger 4 meter over havet, har ikke all været et ferieparadis for "københavnere" og andre godfolk.

I min barndom i 50'erne boede der cirka 173 fastboende på Askø. Da landbruget blev mekaniseret, blev øen stille og roligt afløst, og mange erhverv på øen blev langsomt afviklet. Mejeriet blev nedlagt, telefoncentralen nedlagt, skolen nedlagt, jordmoderhvervet ophørte, posthuset blev nedlagt — en uendelighed af afviklinger. Det blev et meget forandret samfund, det siger sig selv.

Reinhold Nielsen, som lagde jord til de mange sommerhusgrunde på Askø.

gik fallit med projektet, jorden blev overtaget af øvrige gårdejere omk Askø By.

I 1967 skete der noget på Askø. Den gang var der 160 fastboende beboere på øen. Reinhold Nielsen havde 80 tønder land til sin gård. Meget af jorden lå på det inddæmmede Askø Strandvig.

Var en gang strandbund

Stormfloderne i 1858 og 1 gav store ødelæggelser både Askø og Lilløe. A kerne blev ubrugelige bl andet på grund af tilsalt så det var tvungende r vendigt at bygge diger, i Askø/Lilløe skulle overle

Den lavtliggende Askø rammes jævnligt af oversvømmelser, især området omkring havnen ved Konemads Pynt. I 2007 måtte bilerne køre gennem det lave vand for at komme på færgen (nederst), og igen i januar 2012 stod hele havnen (øverst) og småbådshavnen (midt) under vand i et døgn tid. Fotos: Askø Museum.

projektet på sin beredskabsliste. Det ville sige, at man havde godkendt arbejdet med 55 procent statstilskud og et overslagsbudget på 164.000 kr. (3,2 mio. kr. i 2012-værdi), men igangsættelsen måtte stadig afvente regeringens nærmere beslutning.

Derefter var der kun at håbe på stigende ledighed, men det blev en ganske langvarig ventetid. Først seks år senere kom der skred i projektet, fordi arbejdsløsheden var begyndt at vokse.

I marts 1954 tog Statens Landvindingsudvalg atter sagen op i en henvendelse til Landbrugsministeriet. Lodsejerne på Askø havde nok en gang anmodet om en gennemførelse, men samtidig ønsket tilskudsprocen-

ten forhøjet til 60 procent med henvisning til stigende udgifter. Ganske vist havde kun syv ud af de nu 17 lodsejere underskrevet dette andragende, men de ejede 68 procent af de 108 hektar, der ville være omfattet af et projekt. Så selv om der var mindretal efter hoveder, havde projektet flertal efter hektar.

Allerede i juli 1954 blev der givet tilsagn om, at arbejdet kunne igangsættes inden årets udgang, og ministeriet godkendte også at forhøje statsstøtten til 60 procent af overslagssummen, der var vokset til 200.000 kr. Arbejdet blev vurderet til at kunne gennemføres på tolv måneder.

Hverken tidsplanen eller prisen holdt. Budgettet måtte først forhøjes til 250.000 kr. og derefter til 270.000 kr. og allersidst til 277.000 kr., før arbejde og regnskab kunne afsluttes i 1960. Den samlede udgift landede på 275.796 kr. (3,5 mio. kr. i 2012-værdi), hvoraf lodsejerne betalte 40 procent, mens skatteyderne dækkede resten.

Seks år senere viste den store statsstøttede investering i landbrugsjord sin sande værdi, da Kirkevig's største lodsejer tog kontakt med et par ejendomsspekulanter.

I 1966 lå det meste af gårdejer Reinhold Nielsens 44 hektar jord i Kirkevig, men i den østlige ende, og den var både sandet og vandlidende og næppe værd at sætte ploven i. Det var øens dårligste jord, ifølge geografen Jens Tyge Møller, men Reinhold Nielsen kom alligevel til at tjene rigtig godt på Enghavegårds våde enge.

Enghavegårds arealer i det inddæmmede lå hovedsageligt hen som strandenge, der oveni købet var ødelagte, fordi fyldet til dæmningen var opgravet herfra. Gårdejer Reinhold Nielsen havde derfor ingen større interesse i en effektivisering af dræningen, da den næppe ville gavne ham, og da han i 1966 kom i kontakt med vekslerfirmaet Lønborg & Waagensen, der stod bag udstykninger andre steder i landet, valgte han at sælge ud.

Reinhold Nielsen solgte 33 hektar i Kirkevig til vekslerfirmaet, der udstykkede arealet i 261 sommerhusgrunde på 1000 kvadratmeter hver. Parcellerne i »Askø Strandvig«,

som sommerhusbyen blev navngivet, gik som varmt brød i 1967 til priser på 5000-8000 kr. stykket (43.000-68.800 kr. i 2012-værdi).

I alt indbragte de 33 hektar inddæmmede havbund mindst 14 mio. kr. i nutidsværdi, men hvem, der løb med denne store gevinst, er aldrig blevet oplyst. Det var dog næppe gårdejer Reinhold Nielsen.

Den store plan

Allerede i 1953 havde Hedeselskabet fremlagt beregninger af fordelene ved at inddæmme hele Smålandsfarvandet. Der skulle bygges 28 kilometer dæmninger mellem fastlandet og Femø, Askø og Fejø, hvorefter hele 9050 hektar havbund kunne tørlægges og dyrkes op. Til sammenligning kan tjene, at danmarkshistoriens største inddæmning nogensinde, Lammefjorden, omfatter 5600 hektar.

Projektet havde været fremme igen allerede i 1956, men det blev først taget alvorligt, da en kreds af lokale storbønder med amtsrådsmedlem, kammerherre og godsejer J.C.V.V. Grandjean i spidsen forsøgte at gøre det til en mærkesag i 1960. Søgne-

Lilleø og Askø blev forbundet i 1914 med en 750 meter lang vejdæmning. Det er fra Lilleø en meget anerkendt dansk hvidvin kommer, og det er også på Lilleø, at kokken Claus Meyer har sin frugtplantage. Her fremstiller han æblemost, øl og æblebrændevin.

Dæmningen på tværs af Kirkevig er ca. 800 meter, og ud mod havet er den beklædt med cementplader. Siden 1872-stormfloden har der ikke været brud på den ret stejle dæmning, omend det har været tæt på nogle gange.

rådene på de tre øer i Smålandsfarvandet førte sagen helt til tops, men daværende landbrugsminister Karl Skytte (RV) kunne ikke hjælpe. Han havde ingen penge, fordi det enorme Skjernå-projekt netop var sat i gang, og det slugte alle midler i landvindingsudvalgets kasse. Dermed var den store plan lagt død.

Men ikke på Askø.

Drømmen om en landfast forbindelse levede stadig, eller også nægtede Askø-beboerne bare at se virkeligheden i øjnene. Så sent som i maj 1971 underskrev næsten samtlige faste beboere på øen en henstilling til Maribo Byråd om at drage omsorg for at få bygget en fast forbindelse fra Oreby Skov på Lolland til Østerhoved på Askø. Man ville have en dæmning på 5000 meter og til en anslået pris af 10 mio. kr. (68,2 mio. kr. i 2012-værdi).

Ifølge brevet til byrådet betragtede de 132 fastboende Askø-beboere denne løsning som den bedste på langt sigt. Øens hovederhverv –

landbruget – hævdede, at man måtte betale en ekstraudgift på 10.000 kr. (68.225 kr. i 2012-værdi) om året til transport i forhold til landbrug på fastlandet. Endvidere stod man i det dilemma, at enten skulle den givtige udstykning til feriehuse stoppes for at bevare »erhvervsjorden«, eller også måtte man nedlægge alle landbrugs-ejendomme og udstykke jorden.

Eftertiden har vist, at så galt gik det aldrig. Den dyre dæmning fik man ganske vist ikke, men både beboerne og landbrugserhvervet klarede sig endda, uden at hele øen måtte udstykes til feriehuse. Dog er der kun tre fuldtidslandmænd og 43 fastboende tilbage på hele øen (2012).

Truslen fra Smålandshavet er stadig den barske virkelighed, man må leve med, og der har da også været bud efter Askø-beboerne flere gange i de seneste årtier. I 1995 kom det næsten til et regulært digebrud. Vandet var begyndt at løbe over dæmningen, men så løjede stormen af. Den historiske

stormflod 1.-2. november 2006 ramte også meget hårdt. Lilleø blev totalt afskåret fra Askø, og saltvandet ødelagde masser af frugttræer.

Så sent som 6. januar 2012 stod havnen på Askø under vand i et døgn, men den 145 år gamle dæmning over Kirkevig holder stadig stand.

KILDER

Andersen, Ernst: Fra Juraens Overdrev. G.E.C. Gads Forlag. København 1953.

Forfatterens besøg på lokaliteten, 1. august 2005.

Haugner, C.C.: Askø Sogn, I: Maribo og Fejø Birker. Fuglse Herreds Nordre Del. Tidende's Forlag og Tryk, Nakskov 1942.

Lobedanz, Mie: Ferieparadiset på den lille, lune og lysegrønne Sydhavso. Lolland-Posten, uge 19, 2009.

Møller, J.T.: Askø Sogn. Geografisk Tidsskrift, år. 53, s. 28-48. 1954.

Statens Landvindingsudvalg, j.nr. 1140. Rigsarkivet.

www.askoe.dk

Fuglelivet i dag

Med tilladelse fra Dansk Ornitologisk Forening bringes her et uddrag af DOF-basen, der rummer et meget stort antal fugleobservationer fra alle betydningsfulde fuglelokaliteter i landet. Ønskes der en detaljeret og aktuel status for fuglelivet på Askø, så brug dette link: www.dofbasen.dk.

Herunder ses en oversigt over de 50 fuglearter, som er registreret fra **Askø**, pr. 3. december 2013. I parentes ses antallet af observationer og individer i alt.

Skarv	(4/147)	Blishøne	(3/53)	Sanglærke	(1/2)	Tornsanger	(1/5)
Fiskehejre	(2/3)	Strandskade	(3/12)	Digesvale	(1/100)	Munk	(1/1)
Knopsvane	(6/593)	Stor Præstekrave	(2/7)	Landsvale	(1/67)	Gransanger	(1/1)
Grågås	(1/3)	Hjejle	(1/230)	Bysvale	(1/13)	Musvit	(1/6)
Knortegås	(3/61)	Vibe	(2/8)	Engpiber	(2/210)	Sortkrage	(1/1)
Gravand	(3/27)	Almindelig Ryle	(1/3)	Gul Vipstjert	(2/15)	Gråkrage	(1/2)
Gråand	(2/5)	Rødben	(2/6)	Hvid Vipstjert	(1/1)	Gråspurv	(2/5)
Ederfugl	(1/2)	Hvidklire	(1/1)	Gærdesmutte	(1/1)	Bogfinke	(4/106)
Toppet Skallesluger	(3/14)	Stormmåge	(1/7)	Rødstjert	(1/1)	Kvækerfinke	(1/500)
Havørn	(2/10)	Sølvmåge	(1/12)	Solsort	(1/8)	Stillits	(2/9)
Musvåge	(2/2)	Svartbag	(2/6)	Rørsanger	(2/2)	Rørspurv	(1/1)
Tårnfalk	(1/2)	Ringdue	(1/5)	Gulbug	(1/2)		
Grønbenet Rørhøne	(1/1)	Gøg	(1/1)	Gærdesanger	(1/1)		

Plantelivet på Askø

TBU 35/5: Askø og Lilleø

Askø og Lilleø er to flade, tilsammen ca. 3 kvadratkilometer store øer, som er indbyrdes forbundne ved en dæmning. De er for størstedelen opdyrkede; foruden marker findes strandengspartier. Det ca. 120 tdr. land store strandengsområde Kirkevig (= »Vigen«) er nu hovedsagelig opdyrket.

Af arter knyttet til kysterne af Askø og Lilleø kan nævnes engelskgræs, liden og strandtusindgylden, strandstenkløver, kveller, stilket kilebæger, fjernakset og syltstar, strandasters, kødet og vingefrøet hindeknæ, smalbladet hareøre, spidshale, strandsvingel, engbyg, alm. og knudefirling, sodaurt, mangeblomstret ranunkel, hårfliget vandrunkel (i damme), strand-

karse (Askø), strandsennep, jordbærkløver, smalbladet kællingetand, skarntyde, sandkryb og markrødtop.

Af anthropokore arter er fundet ravnefod, humle, butbladet skræppe, stolthenriks gåsefod, stinkende karse, alm. katost, bukketorn, tandbæger, alm. hjertespan og matrem. Agerukrudsfloraen tæller arter

som agerranunkel, rynket stenfrø og taghøgeskæg.

På Lilleø er fundet strandengschampignon (*Agaricus bernardii*) og agerchampignon (*A. arvensis*).

Fra Askø kendes mark- og agerchampignon (*A. campestris* og *A. arvensis*).

Kilder: se Gravesen 1982.